

ROZHLĎADY

Kultúra každodennosti a raritná výrazovosť súčasného Uzbekistanu /reportážna esej/

Miroslav Ballay

Abstrakt

Autor rozhľadového článku sprístupňuje variabilitu cestovateľských modusov, t. j. toho, ako sa rôznym spôsobom dá interpretačne zmocniť konkrétnej krajiny navštívenia. Uplatňuje teda heuristický, estetický a performatívny model cestovateľskej stratégie. Sprostredkúva zážitkovosť z vábnej krajiny v srdci Strednej Ázie. Oboznamuje čitateľa so svojráznou raritnou výrazovosťou Uzbekistanu. Podáva obrazy tohto stredoázijského kultúrneho areálu, ktoré sú v podstate zakúšajúcim čítaním krajiny s dešifrovaným výkladom v komunikačnom zmysle.

Kľúčové slová

Stredná Ázia, Uzbekistan, kultúrny areál, komunikácia, krajina, scénológia, cestovanie.

Úvod

Zámer rozhľadového článku spočíva v priblížení cestovateľských potuliek konkrétnou krajinou v Strednej Ázii na základe zrealizovanej návštevy Uzbekistanu.¹ Pôjde o autentické odkrytie nepoznaného kultúrneho areálu ako aj rozprestretie estetickej palety zážitkovosti na jeho vhodnú interpretáciu. Takýmto spôsobom sa náležite predostnú rôzne podoby cestovateľského zmocnenia sa destinácie ako aj diskurzov jej čítania, ktoré sú dôkazom akčného modusu pobývania v neznámej zemi a transformačným pokusom o splynutie s ňou na rôzne spôsoby. Rozhľadový článok je trochu pokusom o reportážne sprostredkovanie obrazu o Uzbekistane – o kultúre každodennosti z estetickej úrovne reflektovania cez heuristickú sondáž až po performatívnu realizáciu v danom kultúrnom areáli.

Cudzosť a rarita

Uzbekistan je natoľko vábivý, že dokáže návštevníka dostať do viacerých záživných momentov s kultúrnou odlišnosťou. Pricestovať do inej krajiny je do istej miery zážitok

¹ Išlo o druh akademickej mobility zamestnancov – školenie v rámci Erasmus+KA107 uskutočnenej v dňoch 2. 12. – 10. 12. 2022 na Katedre filozofie a logiky (National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek) v Taškente, Uzbekistan.

z cudzoty.² Kulturologicky vzaté by sa jednako mal dostavovať v prežívaní recipienta tzv. kultúrny šok,³ ktorý nevyhnutne zaúčinkuje bezprostredne po prilete do Taškentu – hlavného mesta Uzbekistanu a následne adaptácia na nové, dosiaľ nepoznané prostredie. Ide o proces čítania krajiny⁴ v recepcno-komunikačnom zmysle.

Čo sa teda podieľa na celkovom zážitku z návštevy Uzbekistanu? Ide o celú plejádu najrôznejších podnetov, ktoré iritujú svojou novosťou. Je to spomínajúci šok z prekonania zmeny v úplnom recepcnom zasiahnutí ihneď po prilete.⁵ Dochádza k stredoázijskej typickej znakovosti kódovania, na ktorú si spočiatku treba zvyknúť. Tomuto adaptačnému procesu však predchádza akýsi prvotný kultúrny šok,⁶ ktorý je typickým znakom zážitku s niečím iným, novým, zakúšajúcim.

Cestovateľov prvotný dojem sa postupne formuje z pribúdajúcich indikátorov tohto zakúšajúceho kultúrneho areálu, ktoré sa neustále vrstvia. Recipient si ich súvisle zahrnuje v rámci nadobúdaného komunikačného vzťahu. Stredoázijská krajina je tak pre svojho návštevníka súvislým rajónom pre zaujímavú a zážitkovú rekognoskáciu. Môže do nej intenzívne načierať, oboznamovať sa s ňou, príp. nechávať sa len tak unášať jej výrazovosťou v kontinuite cestovania. I to môže byť bohatým zdrojom nevšednej komunikácie, keď kultúrny areál sa doslova pred recipientom rozozvučí rozmanitou artikulačnou dimenziou. Spoznávanie krajiny je tiež intenzívnym prenikaním jej rôznorodými štruktúrami, cestami, zákutiami, regiónmi, sídlami, mestami, etážami a pod. Práve týmito prechodmi ňou sa rad za radom, časť po časti, odvíja súvislá kontinuita významového čítania krajiny – jej zmyslového zachytávania, ochutnávania, zažívania v systéme zážitkovosti.

Cestovateľ je teda konfrontovaný s cudzou atmosférou prostredia, vytvárajúcou vstupný referenčný rámec pre ďalšie dešifrovanie. Do centra pozornosti sa zaraďujú najmä jazyková a kultúrna odlišnosť, história a tradícia, religiozita, etnicita, prírodné prostredie ako aj

² O výrazovosti tvaru cudzoty pozri viacej In PLESNÍK, L.: *Estetika inakosti*. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, FF UKF v Nitre, 1998, s. 13 – 31.

³ Slovenská kulturologička Viera Gažová upozorňuje na to, že kultúrny šok možno ponímať za hraničnú podobu interkultúrneho kontaktu v rámci citlivosti voči kultúrnej rozdielnosti. Hovorí napríklad v tejto súvislosti o tzv. akulturačnom strese odvolávajúc sa na Hofstedeho charakteristiku kultúrneho šoku. In GAŽOVÁ, V. – SLUŠNÁ, Z. a kol.: *Európa – interkultúrny priestor*. Bratislava : Katedra kulturológie, 2010, s. 96.

⁴ Priekopník slovenskej expedičnej turistiky, politológ a žurnalista Svetozár Krno takýmto spôsobom použil prirovnanie napríklad Himaláji k hrubej knihe s príťažlivým, ale súčasne náročným textom. Pozri viac In KRNO, S.: *Východ a Západ*. In: *Studia Politica Slovaca*, 2016, roč. 9, č. 1, s. 125.

⁵ O analogickom zážitku zo vstúpenia do semiosféry (južnej) Ázie pozri viacej In BALLAY, M.: *Scénológia cestovania* (reportážna esej o Maledívach a Nepále). In: *Culturologica Slovaca*, 2022, roč. 7, č. 1, s. 89 – 119.

⁶ Podľa teoretika cestovného ruchu Mareka Merhauta: „Na kultúrny šok se cestující (alespoň podvědomě) připravuje při opuštění země, může ho ale zaskočit doslova „za humny“. Prožít kulturní šok je užitečné, protože nám ukazuje nesamozřejmost a (časoprostorovou i morální) omezenost našich zvyklostí, hodnot a morálních imperativů. Setkání se s odlišnou kulturou nás nutí přehodnocovat věci, které jsme považovali za přirozené a dost možná i jediné možné. Byť i jen dočasným vytržením z vlastních kořenů získáváme nadhled nad svou kulturou a stáváme se citlivějšími a tolerantnějšími ke způsobům života jiných lidí. Nestane se to pokaždé a každému. In MERHAUT, M.: *Odlišnost kultur a kulturní šok*. In: *Kontexty kultúry a turizmu*, 2015, roč. 1, č. 1, s. 37 – 39.

geopolitická poloha súčasného Uzbekistanu.⁷ Bude potrebné sa jednotlivito prehrýzť týmito vymenovanými pozoruhodnosťami a vyzistiť, čo je ich spúšťačom, resp. čo môže byť odlišné (iné) na Uzbekistane.

Čítanie krajiny ako (ne)predvídateľnosť kultúrneho areálu (?)

Je pravdepodobné, zvlášť pri Uzbekistane, že pri prieniku do jeho neznámych tajov a zákutí bude kľúčová práve spätosť so stredoázijským kultúrnym areálom. Ide o špeciálny stav, keď subjekt cestujúceho/pozorovateľa aktívne vníma pozoruhodnosť tej-ktorej navštívenej cudziny cez málo známy, no zato tušený kontext, determinujúci jej charakter. Skutočnosť, že sa ocitá v konečnom dôsledku v Strednej Ázii a nie trebárs v Latinskej Amerike, je aj zdrojom určitej interpretácie a zjavným interpretačným (sémantickým) kľúčom. Práve toto kontextové zatriedenie usmerňuje a priori základný, vstupný – predprípravný stupeň naladenia sa na vôbec optimálny spôsob dekódovania: ideálneho čítania, modelujúceho recipovania určitého prostredia, regiónu, priestoru ako výrazovej semiosféry.⁸ Pred príchodom do konkrétneho areálu sa ho nezbavíme. Prinášame si stereotypy, predstavy o tej-ktorej destinácii.⁹ Sú neraz skresľujúce. Preto sa ponorením do interpretačnej sondáže chtiac nechtiac dopúšťame takejto temer príznačnej komparácie očakávaného/apriórneho so skutočným, zakúšaným, autentickým – t. j. tým, čo je bezprostredne prítomné v recepčnom zážitku subjektu pozorovateľa. Ten má na zreteli vlastnú, skutočnú rovinu prežívania určitého kontextu prostredia, vyjavujúceho sa v pragmatickom rozmere diania a apriórne dosadzujúcu vrstvu do istej miery očakávaných konotácií. Dochádza tak inými slovami povedané ku konfrontácii reálne vnímaného s očakávaným, predstavovaným, vybásneným v predstavách. Predvídateľné sa stretáva s nepredvídateľným. Cestovateľ sa nevdojak pripraví na realitu stredoázijského koloritu so všetkými predvídaným (resp. automaticky) neodškriepiteľne očakávaným.

Stredná Ázia¹⁰ má v sebe spektrum, dalo by sa povedať, zaфіxovaných (predvídaných) spojení v stereotype očakávaných predstáv: stredoázijský región ako už bolo spomenuté geograficky prináleží do vnútrozemia Ázie (Strednej/Centrálnej Ázie), asociujúcej zároveň v sebe istú uzavretosť, zomknutosť siahodlhej periferie. Táto poloha na prevažne púštnej oblasti viaže k sebe isté výrazové kvality vyprahnutia. Čiže to, čo je stredoázijské má typovú príslušnosť, príznakovú akosť čohosi rozhodne rozľahlého, ďalekého, nedosiahnuteľného, ale

⁷ O politickom systéme v Uzbekistane pozri viac In KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 248 – 252.

⁸ To, čo je jasne predvídateľné sú napríklad jednotlivé zemepisné ukazovatele, morfológia krajiny – prírody – určitých prírodných podmienok, kultúrne dejiny daného areálu atď.

⁹ Toto vymedzenie obrazu destinácie je podľa Barbory Půtovej gnozeologickou kategóriou a vplývajú na ňu nekomerčné zdroje ako vzdelanie, výchova, výpovede rodiny, priateľov časopisy, noviny, knihy. In PŮTOVÁ, B.: *Antropologie turismu*. Praha: Karolinum, 2019, s. 114.

¹⁰ Svetozár Krno konštatuje, že pojem Stredná Ázia je vágny. Obvykle v sebe integruje vyplňajúci priestor medzi Kaspickým morom na západe a hranicami Číny na východe. Okrem neho existuje ešte širší pojem najmä v anglosaskej literatúre, ktorým je Centrálna Ázia (Middle Asia a Central Asia). Podľa S. Krna: „Širší výraz – Centrálna Ázia navyše zahrňuje zvyčajne aj Altaj, Východný Sajan (Buriatsko), Mongolsko, Západnú Čínu po pohorie Veľký Chingan, Tibet, severovýchodný Irán, severný Afganistan, severozápadnú Indiu od údolia horného toku Indu a Brahmaputry a prípadne aj západný Pakistan. In KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 7.

i pustého, strateného, osamelého. Takou krajinou v spomínaných zemepisných končinách je Uzbekistan: včlenený do istých predvídaných kategorizácií. To, čo je očakávané – je do istej miery determinované na osi vektorov určitých zemepisných širok/dĺžok – kontextovo vpísaných a empiricky uchopiteľných. Tieto apriórne ukazovatele predurčujú exaktnú formu uchopenia krajiny – semiosféru určitej časti kontinentu Eurázie.

Recipient si svojím spôsobom rámcuje segment uchopenia – postupným ponáraním sa do štruktúr vnímania celku, či skôr časti z celku stredoázijskej skutočnosti. Už príchodom do nej sa marginálne snaží do nej vpliesť – do textúry stredoázijskej reality – trochu neistého politicko-spoločenského systému atď. Očari ho sprvoti len závan čohosi nejasného, hmlistého, neurčitého: esencia spočiatku len čohosi ťažko predvídateľného. Dostávame sa tu teda k základnému kognitívnemu zlomovému bodu, keď sa cestujúci pozorovateľ z predvídateľnej sféry relatívne stabilne očakávaného (t. j. toho, čo je *a priori* očakávané) preklápa do reality skutočnosti (t. j. toho, čo je nečakaným v pozitívnom i negatívnom zmysle). Udivenie z toho ako sa realita destinácie vyjavuje recipientovi taká, aká je naozaj v pragmatickom zmysle prejavu. Subjekt pozorovateľa/cestovateľa sa totiž dotýka esenciálnej podstaty cudzej krajiny a pristupuje k nej s patričnou čistotou otvorenosťou. Načiera z nej plnými dúškami autentickú akosť: prirodzenú každodennosť, ba až rutinnú obyčajnosť. Z nej sa vylupujú (ne)poznané, resp. rozpoznané, javovo presvetľujúce jednotlivosti, odlišnosti, novosti prvýkrát navštívenej krajiny. Ide o stav, keď je všetko pre recipienta nové a teda atraktívne. Je to dané nesporne nastávajúcou kognitívnou zmenou v psychologickom zmysle. Uzbekistan doslova prepadne nepripraveného návštevníka najmä svojou jazykovou zvláštnosťou, kultúrnou odlišnosťou, náboženstvom ako aj celkovou zemepisnou odľahlosťou. Dochádza tak k osobitému sémantickému výkladu – dešifrovaniu celkovej významovosti krajiny. Ako uvádza Jana Pecníková: „Krajina môže byť čítaná ako spoločenský dokument, či ako antropologická interpretácia kultúrneho textu s množstvom významov.“¹¹ Stojí za to zamyslieť sa, čo z predmetnej sféry uzbeckej (stredoázijskej) skutočnosti sa priam pýta k interpretačnému nahliadnutiu. Je pochopiteľné, že sa všetko nedá a ani nemusí interpretovať. Podľa slovenskej kulturológičky Viery Gažovej to vyzerá tak, že: „...práve všednosť, každodennosť k nám prehovára najintenzívnejšie, že práve z týchto nepatrných, zdanlivo bezvýznamných posolstiev triviality sa budujú najnápadnejšie míľniky našej civilizácie. (...) Jeden z najvýznamnejších súčasných kulturológov C. Geertz uprednostňuje interpretatívny prístup, ktorý podľa neho dokonale vyhovuje základnému konceptu kultúry a ten má semiotickú povahu.“¹² Napriek tomu sa väčšina ponímaného zahrnuje do rezervoára zdrojov k podnetnému čítaniu. Krajinu tak možno časť po časti semiotizovať. Sama sa návštevníkovi priamo na to dejstvuje. Recipient teda rad za radom uskutočňuje rôzne interpretačné sondy, aby rozpoznal osobitosť nepoznaného, nepredvídateľného, príp. neznámeho. Snaží sa z rôznorodého podnetného spektra si jednoducho vybrať čosi, čo je evidentné, recepcne vypuklé. Selektovane takto zvyčajne pristupuje k zakúšajúcej sfére tohto iného priestoru.

¹¹ PECNÍKOVÁ, J.: *Úvod do štúdia kultúr(y)*. Banská Bystrica : DALI-BB, s.r.o., 2020, s. 47.

¹² GAŽOVÁ, V.: *Perspektívy kulturológie*. Bratislava : Katedra kulturológie FF UK v Bratislave, 2003, s. 234.

Deskripcia zakúšajúcej sféry krajiny

V systematickom zakúšaní nepoznaného kultúrneho areálu Strednej Ázie si možno vypomôcť aj deskripciou tzv. kultúrnej krajiny, resp. typológie kultúrnej krajiny¹³ v kontexte kultúrnej geografie.¹⁴ Bude potrebné predstaviť charakterizačný profil Republiky Uzbekistan.

Krajina sa pritom vníma ako celok, uchopuje sa globálne cez sumu najrôznejších zážitkov, ktoré recipienta neminú a rôznym spôsobom zasiahnu. Stáva sa z nej predmet skúmania. Cestovateľ nie je v tomto prípade iba obyčajným, turistickým návštevníkom, ale tiež svedkom intenzívneho zakúšania, rastrovania, heuristického odtajovania. S krajinou sa nielen oboznamuje, ale ju i číta cez celú škálu znakových a výrazových prostriedkov.

Cestovateľ tak zakúša krajinu cez systém presvetľujúcich signálov, prenikajúcich z prírodno-geografických, jazykových, etnických, náboženských, umeleckých, socio-kultúrnych vrstiev, ktoré mu artikulujú sprvoti určitú bizarnosť. Vďaka týmto „priesvitom“ sa akýmsi spôsobom na okamih dostavuje stupeň rozpoznania, alebo aspoň snaha o istý výklad sémantického zmyslu časti celku. Získava inak povedané istý kognitívny vhlád do štruktúrnych prvkov daného kultúrneho areálu – diferencuje ich, podrobne dekoduje a intuitívnou cestou dešifrovania spoznáva. Nastáva efekt vedomej fázy pochopenia akosti výrazovosti vnímaného okolia, keď je prijímateľom (t. j. subjektom pozorovateľa) daná realita interiorizovaná a recipovaná skutočnosť zároveň adekvátne interpretovaná. Vynára sa zvyčajne znenazdajky vo fenomenálne vyjavujúcej sa podobe. Práve z týchto občasne vylupujúcich sa zábleskov presvetlenia recipient komunikačne pristupuje k súvislejšiemu kontinuálnemu spoznávaní – „čítaniu“ ako aj interpretácii očividného zmyslu zakúšaného kultúrneho prostredia.

Podnebie a prírodné podmienky

Odlíšnosť je zreteľne daná už geografickou polohou Uzbekistanu (rozloha 447 400 km²). Krajina v samotnom srdci Strednej Ázie,¹⁵ prináležiaca do tohto púštného i stepného teritória je týmto naozaj typická. S. Krno charakterizuje jej polohu ako: „...pásмо stredoázijských púští medzi riekami Amudarja a Syrdarja, od plošiny Ustjurt na západe cez Aralské more k Ferganskej kotline na východe.“¹⁶ Pováčšine suché kontinentálne podmienky vedú neraz k extrémnym teplotným výkyvom (zima je mrazivá a v lete nie sú žiadnou raritou horúčavy okolo 50 °C).

História

Cestovateľ nevdojak zakúša i historický profil konkrétne navštívenej krajiny okrem samotnej morfologickej štruktúry. História dýcha na neho odvsadial a nemožno ju nevnímať. Územie

¹³ Ako uvádza slovenská romanistka a kulturológicka Jana Pecníková: „Kultúrna krajina môže byť prezentovaná ako: 1. Skutočná krajina – krajina faktu, priestor, miesto, mesto, územie, 2. Fantastická krajina – krajina, ktorej je pripisovaný istý symbolický či duchovný význam, kultúrny odkaz mýtov, legend, symbolov, 3. Ideálna krajina – krajina, ktorá spĺňa isté charakteristiky „ideálu“ v danej dobe, pokus pretvoriť prostredie podľa daného ideálu, prejavuje sa napr. v architektúre, kde dominuje istý štýl, ktorý je považovaný za dominantný.“ In PECNÍKOVÁ, J.: *Úvod do štúdia kultúr(y)*. Banská Bystrica: DALI-BB, s.r.o., 2020, s. 53.

¹⁴ Pozri viac In PECNÍKOVÁ, J.: *Úvod do štúdia kultúr(y)*. Banská Bystrica : DALI-BB, s.r.o., 2020, s. 53.

¹⁵ Tento termín je vypožičaný od Svetozára Krna – autora rovnomennej monografie. In KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 7.

¹⁶ KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 233.

stredoázijského kultúrneho areálu je nesporne späté s mnohými intervenujúcimi vplyvmi a častými transfermi kočovných kmeňov a pod. To, čo azda najvýstižnejšie charakterizuje Uzbekistan ako krajinu je jednoznačne transfer/križovatka/miesto, kde sa v minulosti premlelo viacero nájazdov, kultúrnych vplyvov a taktiež toto územie pretínalo nemálo obchodných ciest, smerujúcich zo západného sveta – tzv. Veľká hodvábná cesta.¹⁷ Nečudo, že to poznačuje zároveň profilujúci znak tejto krajiny: jej významové čítanie. „Striedavo bola súčasťou Perzskej ríše, ríše Alexandra Macedónskeho. Osídlili ho turkické kmene, následne Arabi, čím nastala islamizácia tohto územia. Od roku 1220 toto územie ovládli Mongoli. Uzbekistan zažil najväčší rozkvet, keď sa vlády ujal v roku 1370 legendárny Timur. Jeho ríša sa vo svojom rozkvele stiahla od okraja Číny k Afganistanu, Indii, Bagdadu, juhu Ruska a dokonca do Turecka. Veril, že Samarkand sa raz stane centrom celosvetovej islamskej ríše. Sen o celosvetovom moslimskom štátnom zväzku však ostal snom. (...) Timur vytvoril zo Samarkandu hlavné mocenské a hospodárske centrum Ázie. Jeho nástupca a štvrtý syn Šáh Ruch odložil zbrane a venoval sa islamským kultúrnym a duchovným tradíciám. Vnuk Tragaj Ulug-beg sa vydal treťou cestou. Chýbala mu dedova dobyvačnosť a otcova zbožnosť. V meste sa usiloval koncentrovať vedu a umenie. Sám sa venoval astronómii. Písal si s Galileom Galileim... (...) zostavil tiež hviezdny atlas, v ktorom spresnil Ptolemaiov katalóg hviezd...“¹⁸ Na začiatku 16. storočia obsadili územie od severozápadu kočovní Uzbeci, ktorí odvodzovali svoj pôvod od Uzeg chána, ktorý zomrel v roku 1340. Do konca 16. storočia sa ich ríša rozšírila do severnej Perzie, Afganistanu a čínskeho Turkestanu. Zakrátko sa rozpadla na Bucharský chanát (údolie Zeravšanu), kde vládli emíri z dynastie Mangit, Chjivský chanát (dolný tok Amudarje), kde vládli cháni z dynastie Banu Džhaip a Kokandský (tiež Ferganský alebo Chuqandský) chanát (Ferganská kotlina), kde vládli cháni z dynastie Ming.¹⁹ Ako ďalej uvádza Svetozár Krno: „Od novembra 1917 do februára 1918 držali v rukách moc boľševici, a apríli 1919 sa Uzbekistan stal súčasťou Turkestanskej ASSR, po občianskej vojne v rokoch 1920-1924 dvoch celkov – Bucharskej a Chorzemianskej ľudovej sovietskej republiky. 27. 4. 1924 vznikla Uzbecká SSR, v máji nasledujúceho roka zväzová republika, z ktorej sa 16. 10. 1929 vyčlenila Tadžická SSR. Dňa 31. 12. 1936 bola k nej pričlenená Karakalpacká ASSR. USSR vyhlásil 20. 6. 1990 zvrchovanosť, 31. 8. 1991 nezávislosť pod názvom Republika Uzbekistan.“²⁰

Tento historicko-politický vývin možno s určitosťou zakúšať pri súčasnom recipovaní krajiny. Jednotaj sa vplietajú pri ňom pamäť miesta/krajiny. Nemožno tak úplne eliminovať dôležité a signifikantné determinanty historickej skúsenosti, pretože sa v podobe rezíduí zjavujú i v súčasných zakúšajúcich kontextoch. Obzvlášť pri Uzbekistane, v ktorom sa pri vnímaní napríklad islamskej sakrálnosti, príp. uzbeckej kultúrnej tradície nemožno zbaviť reliktu postsovietskej minulosti vytŕčajúcej v každodennosti bežnej reality súčasnosti.²¹

¹⁷ Ako uvádza S. Krno: „Veľká hodvábná cesta spájala Čínu s arabskými krajinami a východnou časťou Rímskej, neskôr Byzantskej ríše. Karavány vozili okrem hodvábu aj papier a lakované výrobky. Význam cesty začal upadať od 14. storočia, keď sa rozmohla lodná nákladná doprava, až v 16. storočí suchozemský trakt naisto zanikol.“ In KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 241.

¹⁸ KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 236 -238.

¹⁹ Ibid., 2008, s. 240.

²⁰ Ibid., 2008, s. 241.

²¹ MADAEVA, Sh.: Spiritual Trauma of the Soviet Reality in Uzbekistan.1920s – 1930s. In:

J a z y k

Cestovateľ je takisto nachystaný sa osobitým spôsobom zmocniť navštívenej krajiny i cez jazyk. Prechádza tak jej jednotlivými artikulárnymi vrstvami, ktoré sa neodmysliteľne podieľajú na celom procese tzv. cestovateľskej komunikácie. Je tak jednoznačne pripravený štruktúrovať komunikačný arzenál z najpestrejších podnetov neobvyklej znakovosti, keď sa mu vyjavuje krajina cez svoj sortiment jazykovo-kultúrnych prvkov. Nevedomky preniká do melódií, fonetiky, fráz uzbeckého jazyka, pripomínajúceho v mnohom turečtinu premiešanú so stredoázijskými príbuznými jazykmi a evidentne s ruštinou najmä z čias sovietskej éry. Uzbečtinu možno zaradiť do vetvy tzv. turkicko-altajských jazykov, resp. juhovýchodnú skupinu tureckých jazykov, do ktorých možno okrem nej ešte zaradiť novougurčinu a salarčinu.²²

R e l i g i o z i t a

Ďalším nezanedbateľným faktorom raritnej zvláštnosti je kultúrna odlišnosť vyvierajúca z prevládajúceho náboženstva v krajine,²³ v ktorej je dominantný sunitský islam. Z religiózneho hľadiska je preto Uzbekistan kontrastujúcou krajinou v mnohých aspektoch. Už len vstúpením do majoritného moslimského prostredia zaujme našinca nesporne dôležitý aspekt tzv. interkultúrneho stretu. Veď aj podľa Svetozára Krna: „...porovnávanie kultúr patrí k základným metódam poznávania.“²⁴ Vnímaná odlišnosť z tejto religióznej perspektívy sa potom dosť zásadne odvíjajú ďalšie a ďalšie nemalé súvislosti kultúrnej rôznosti. Sunitský islam v tejto krajine doslovne diktuje tvárnosť kultúry, jej konvencie, symboly atď. Má tu pomerne hlboké zakotvenie v štruktúre spoločnosti. Mnohopočetne sa k nemu hlási obyvateľstvo a je dôraznou zložkou identity Uzbekov. K tomu sú usporodbené vzápätí ďalšie sprievodné zákonitosti v odievaní – napr. typická uzbecká čiapka (*doppi*)²⁵ štvorcového tvaru – nosená nielen pri sviatočných, ale aj všedných príležitostiach ako súčasť národnej identity. Stelesňuje archetypálny princíp kvaternity,²⁶ symbolizujúci celok integrálneho symetrického tvaru pripomínajúceho azda obdobu jing a jang. Je to univerzálny symbolický znak predovšetkým koncentrujúci v sebe celosť sveta aj so všetkými polaritami: svetla/tmy, dobra/zla, harmónie/nesúladu. Uzbekov prioritne chráni pred zlým a hriešnym vo všeobecnom zmysle. Tiež je tu nemálo badateľné striktné oddelenie celého mužského i ženského sveta v spoločnosti v niektorých náboženských i nenáboženských sférach. Koniec koncov aj do gastronómie istým spôsobom zasahujú náboženské pravidlá: odmietnutie bravčového mäsa a alkoholu (hoci v tomto smere je v Uzbekistane ako bývalej postsovietskej republike istá benevolencia).

Anthropology of the Middle East, 2008, Vol. 3, No. 1, p. 43 – 51.

²² KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 8.

²³ Pozri viac In MADAIEVA, Sh.: *Spiritual Trauma of the Soviet Reality in Uzbekistan.1920s – 1930s*. In: *Anthropology of the Middle East*, 2008, Vol. 3, No. 1, p. 43 – 51.

²⁴ KRNO, S.: *Východ a západ*. In: *Studia Politica Slovaca*, 2016, Vol. 9, č. 1, pp. 125.

²⁵ SHUKUROV, A.: Department of Philosophy and logic. National University in Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek. 10. 12. 2022. Osobná komunikácia.

²⁶ Porovnaj JUNG, C. G.: *Archetypy a kolektívne nevedomie II*. Košice : Knižná dielňa Timotej, 1992, s. 320.

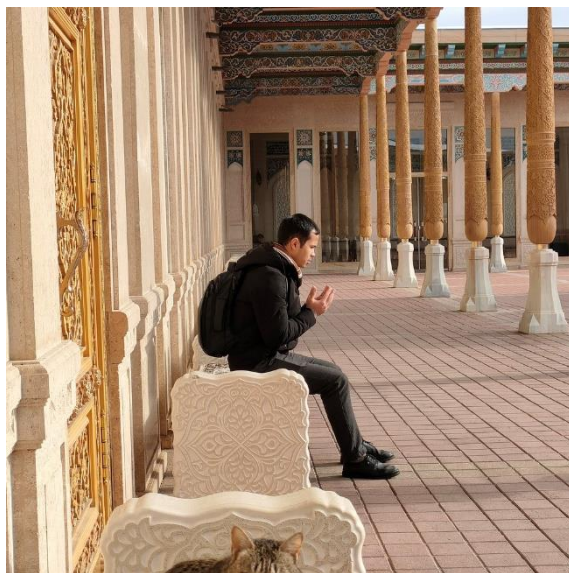
Obrázok č. 1 Kukeldash Madrasah – historická islamská škola v Taškente z roku 1570
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 2 Kukeldash Madrasah – historická islamská škola v Taškente z roku 1570
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 3 Kukeldash Madrasah – historická islamská škola v Taškente z roku 1570
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 4 Modlitba
(Snímka: archív autora).

Etnicita

Odlišnosť sa výrazne prejavuje okrem vyššie spomenutého v jazykovej i etnickej štruktúre obyvateľstva. Tá je nesmierne zaujímavá a pestrá. Týka sa viac-menej etnickej diverzity tejto stredoázijskej republiky. Uzbekistan je tvorený z veľkej časti Uzbekmi, ale aj ďalšími etnickými príslušníkmi a národnosťami: Tadžici, Kazachovia, Karakalpovia, Krymskí Tatári – nehovoriac o zastúpenej menšine Rusov, ktorí tu ostali žiť aj po rozpade Sovietskeho zväzu a i.²⁷ Už na prvý pohľad zaujme pomerne rozšírený etnický typ, vpísaný v tvárach Uzbekov s viac menej frekventovaným výskytom šikmých očí. Zároveň v južnej časti Uzbekistanu zase badať významný vplyv Iránu.²⁸ Toto unikátne rozpätie vytvára ťažko uchopiteľný charakter etnickej profilácie súčasných Uzbekov, ktorý sa ani nedá nejako zvlášť detailne postihnúť. Isté konštantné znaky by sa predsa len dali vnímať v rámci všeobecne unikátne kódovanej ázijskej znakovosti. Tá vyslovene preváži nad všetkou spomenutou diferenciáciou. Dodáva zjednocujúcu perut' zmiešanosti uzbeckého koloritu: vnímaného, recipovaného z perspektívy stredoeurópskeho pozorovateľa – ergo subjektu cestovateľa, prichádzajúceho z inej geografickej oblasti a zakúšajúceho celkom inú semiotiku zážitku (výslovne) stredoázijskej výrazovosti tohto neznámeho a nepoznaného kultúrneho areálu.

Obrázok č. 5 Eco Bazár (Taškent)

(Snímka: archív autora).

²⁷ KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 234.

²⁸ Istá časť Uzbekistanu prináležala Tadžikistanu, ktorý je zase jazykovo príbuzný k perzskej vetve iránskych jazykov.

Obrázok č. 6 Eco Bazár (Taškent)
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 7 Eco Bazár (Taškent)
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 8 Kopkari – nomádsky jazdec konských závodov
(Snímka: archív autora).

Gastronómia

Jedlo je v Uzbekistane veľmi dôležitým etno-identifikačným nástrojom, silne previazané s kultúrnou tradíciou podliehajúce náboženským pravidlám.²⁹ Azda najtypickejším a najtradičnejším uzbeckým jedlom je plov (*pilaf, osh, palau* a i.). Uzbeci ho dokážu jesť doslova tri až štyrikrát do týždňa v špeciálnych na to určených reštauráciách, kde sa niekedy sedí na zemi, čo nie je ničím výnimočným v Uzbekistane. Ide o špeciálne rizoto výlučne z hovädzieho, príp. baranieho mäsa. Ďalšou nevyhnutnou zložkou tohto uzbeckého národného jedla je mrkva, cibuľa, cícer, hrozienka, ryža, koreniny a i. Pripravuje sa v nadrozmernom veľkom kotle v exteriéri pred reštauráciou najideálnejšie na priamom alebo plynovom ohni podľa okolností. Priprava tohto národného pokrmu má dôrazný priebeh, ktorý sa musí striktne dodržiavať. Nepoznám vari krajinu, s ktorou by sa tak bezprostredne nespájalo konkrétne jedlo ako *plov* s Uzbekistanom. Uzbeci sú naň hrdí a patrične to hosťom dávajú najavo. Tradične sa k nemu podáva chlieb (*non*)³⁰, ktorý má v Uzbekistane charakter okrúhleho dekoratívneho diela. Ide o plackový chlieb s priemerom okolo 30 cm, ktorý sa pečie v hlinenej peci pred očami zákazníkov a chutí ako koláč.³¹

²⁹ Aj podľa teórie cestovaného ruchu je jasné, že: „...jedlo môže byť samo o sebe cieľom cestovného ruchu. Z tohto dôvodu sa v zahraničnej literatúre používa pojem Culinary tourism alebo Food tourism.“ In KOMPASOVÁ, K.: Gastronómia v kontexte cestovného ruchu – kulinársky cestovný ruch. In: *Kontexty kultúry a turizmu*, 2020, roč. 13, č. 2, s. 101 – 123.

³⁰ Uzbecký chlieb (*non*) je okrúhleho tvaru a pečie sa nalepený na stenách pece doslova sádzaním pekárom, ktorý musí okrúhlu placku vysotiť na obvodovú vnútornú stenu muriva pece. Obdobne sa takto sádzaním a priliepaním cesta na steny vyhriatych pecí pripravujú aj spomínané samosy – mäsové pečené taštičky.

³¹ KRNO, S.: *Od kaukazských ľadovcov po slnečný Tadžikistan*. Bratislava : Karpaty-Infopress, 2003, s. 114.

Obrázok č. 9 Tradičné uzbecké raňajky
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 10 Plov – tradičné národné jedlo Uzbekov
(Snímka: archív autora).

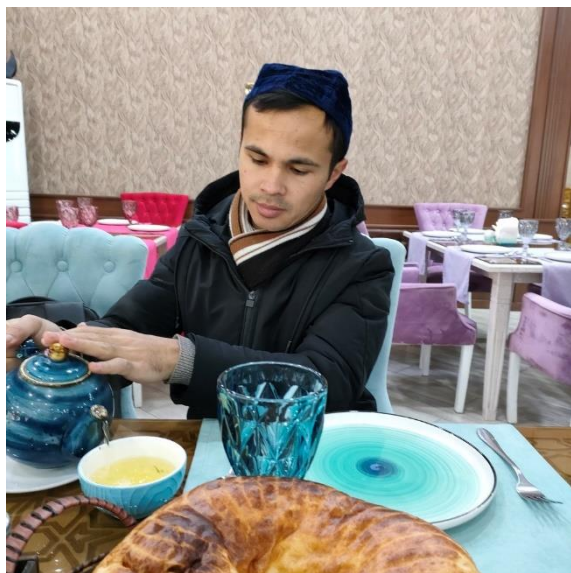
Obrázok č. 11 Príprava tradičného plovu
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 12 Príprava tradičného plovu
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 13 Svadobné menu
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 14 Obradné servírovanie čaju do misiek
(Snímka: archív autora).

Neodmysliteľnou súčasťou gastronómie Uzbekov je čajový rituál – pitie zeleného čaju v na to určených miestnostiach čajovní (*čajchany*). Pije sa výlučne z misiek naliatych z čajníka, pričom prvá naliata miska sa podľa zvyku vráti naspäť do neho. V reštaurácii sa pred každým

hlavným chodom jedla položí na stôl košík s chlebom, ktorý hostiteľ ručne potrhá na rovnako veľké kusy a popíja sa k tomu čerstvý horúci zelený čaj spolu s hlavným mäsitým pokrmom (najmä šašlík, plov, pečená baranina, hovädzina atď.). Rovnako nesmie na stole chýbať zelenina vo forme šalátov (paradajky s cibuľou, alebo len na kolieska nakrájaná cibuľa poliata s octom), kefir (kajmak) s kôprom, rajčinový džús, prepeličie vajčka natvrdo a iné prílohy.

Ďalším typicky rozšíreným jedlom nielen v Uzbekistane, ale vôbec v celom regióne Strednej i Južnej Ázie, je pečená mäsitá taštička menom samosa. Zároveň ide o veľmi rozšírený typ stredoázijského *street foodu*. Podáva sa napríklad aj v univerzitných školských bufetoch a niekedy nahrádza pedagógom a študentom obed. Niekedy sa možno stretnúť i s obmenou – samosa so zemiakovou plnkou. Rovnako ako pri plove, aj pri tejto zdanlivo obyčajnej buchtičke by mal byť dodržaný striktný spôsob charakteristickej prípravy s tradičnými nemennými pravidlami. Aj samosa sa pečie podobne ako uzbecký chlieb v dutej peci s oválnym tvarom s tým, že pekár musí obratne sácať jednotlivé samosy na murivo, kým sa nespečie do zlatistej hnedej farby. Podáva sa vždy čerstvá, horúca s pikantnou prílohou – ostrou paradajkovopaprikovou pastou, ktorú si konzument môže dať do vnútra pečenej samosy a zapíjať ako inak výdatnými šálkami (miskami) zeleného čaju.

Obrazy raritnej výrazovosti Uzbekistanu

Model estetického (recepčno-komunikačného) rastrovania krajiny sa napospol týka formovania obrazov o nej. Ide o prípad, keď sa recipient prioritne zameriava na evidovanú krásu – presvetľujúcu sa z prostredia akokoľvek vnímaného (t. j. keď sa jednoducho nechá unášať špecifickým tvaroslovím krajiny – jej rázovitosťou a hlavne objektami znásobujúcimi evidentnú hodnotu sprostredkovaných estetických citov). Výsledkom sú raritné obrazy každodennosti Uzbekistanu, znásobené vlastnou zážitkovosťou (z) krajiny.

Uzbekistan jednoznačne zanecháva vo vnímateľovi nejaký estetický dojem. Nejde pritom len o výpočet charakteristických pamätihodností zapísaných do svetového kultúrneho dedičstva, ktoré sú národnou pýchou Uzbekistanu. Skôr je žiadúce priblížiť dominantné reflexívne nazeranie ako jeden z možných modusov uchopenia krajiny. Ide o to, ako si ju recipient interpretuje z presvetľujúcej sa raritnej výrazovosti profiluje kontúry tohto kultúrneho areálu/terénu. Tvorí si na podklade reflektovanej krajiny svojskú uzbeckú raritnú polohu výrazu. Dalo by sa povedať, že prvotný kultúrny šok je dominantne spôsobený ním. Uzbekistan ako krajina v Strednej Ázii do istej miery recepčne ohúri. Prvotná raritná výrazovosť súvisí s tým, že recipient na ňu nebol jakživ zvyknutý.

Taškent

Taškent po zemetrasení, nanovo vybudovaný v sovietskej ére, predstavuje do súčasnosti obdivuhodnú spleť modernej architektúry 20. storočia. Hrdiť sa môže okrem iného metrom – jediným v Centrálnej Ázii s pôsobivou výzdobou a originálnou koncepciou každej jednej zastávky (ako napríklad *Alisher Navoiy*, *Mustquilliq Maidoni*, *Kosmonavtlar* a i). Mesto, z ktorého vyrástla po zemetrasení jeho nová moderná tvár – je pomyslenou intertextuálnou štruktúrou.³² V takomto zmysle môže byť mesto dozaista poňmané ako text. Aj literárny

³² Moderne vybudované a rozrastajúce sa mesto na podklade dominantného kultúrneho stredoázijského areálu so zjavným a očividným vplyvom sovietskej urbanistiky.

publicista Marek Debnár v tejto súvislosti dokonca spomína literárne poňatie mesta ako textu obdobne s morom odbočiek, viacerých vrstiev, poetík, vplyvov, diskurzov, štýlov, príp. rôznych textoch o mestách. Podľa neho: „...vstúpiť do vzťahu s textom mesta potom znamená vytvárať sa v priestore jeho rozšírenej pamäti... text mesta umožňuje ešte raz prežiť život v priestore...“³³ Mesto teda načím možno poňať ako príbeh. Jeho návštevník ho dešifruje – intertextuálne vrstvu po vrstve, líniu po líni, alebo si ho sám tvorivo vytvára: projektuje si do neho predvídateľné obsahy sformované získaným štúdiom, vedomosťami, skúsenostným rezervoárom atď. Na základe toho sa v mysli cestovateľa (jednoducho pozorovateľa) tvorí „film“ (projektovaný) na podklade vnáraním sa do štruktúr mesta – jeho zblížovania sa s ním v rámci procesu tzv. akulturácie.

Osobitne treba vyzdvihnúť v Taškente najmä stavby modernej architektúry 20. storočia, ktoré sa už prakticky dnes považujú za cenné kultúrne dedičstvo trendov modernej architektúry 20. storočia (architektonických smerov neskorej moderny/brutalizmus, sořely, eklekticismu a i.). Za zmienku stojí napríklad Bazaar Chorsu – postavený na mieste pôvodného bazáru v Taškente. Pre slovenských návštevníkov – obzvlášť z Nitry – ihneď zaujme najmä svojou nápaditou podobnosťou s Aulou Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre. Bazaar Chorsu je nie nadarmo významnou dominantou mesta (jednou z jeho rarít v tomto zmysle). Už zvonku imponuje kupolovým tvarom zohľadňujúcim v motívoch islamské prvky. Vnútorňý obrys stien je v mnohom príbuzný s Aulou SPU v Nitre (vidieť v ňom priznané typické „rebrovanie usporiadané do hviezdicového obrazca okolo kruhového okula vo vrchole klenby“).³⁴ Obe stavby odrážajú typický trend modernej architektúry 20. storočia nielen bývalého východného (post)sovietskeho bloku. Kým nitrianska aula architekta Vladimíra Dedečka zo šesťdesiatych rokov 20. storočia je typom univerzitného komplexu budov SPU v Nitre, určeného na akademické slávnosti, tak taškentský ekvivalent architektov Vladimíra Azimova a Sabira Azylova z roku 1980 je najväčším bazárom v Uzbekistane v tesnej blízkosti historickej islamskej školy (*Kukeldash Madrasah*) z roku 1570. Je až šokujúcou raritnou stavbou pre tento účel, keď v jej interiéri návštevník zakúša celý sortiment mäsových produktov (vnútorností, sekaných častí, paprčiek, chvostov, údenín rôzneho druhu), mliečnych výrobkov (napríklad kajmak – uzbecký jogurt), ovocia, zeleniny, kobercov, textilu, elektroniky a i. Tento masívny kolos je integrálnou esenciou Uzbekistanu s miestnym koloritom, prezentujúcim ako celok dominujúci komplex jedného ľudského mraveniska. Bazár je zároveň pre Uzbekov jedným z hlavných aspektov spoločenského života, pretože Uzbeki radi nakupujú lacné a čerstvé potraviny. Bazár, vkomponovaný do tohto monumentálneho typu stavby so svojou nespornou architektonickou hodnotou, je zreteľným a podstatným zdrojom estetického účinku uzbeckej výrazovosti – stavby inšpiratívnej moderny v architektúre osobitej bizarej rarity, spájajúcej v sebe orientálne prvky stredoázijskej exotiky. Podobne nápadne sa vyníma ako určitá dominanta mesta i Hotel Uzbekistan opätovne v symptomatickej poetike architektúry druhej polovice 20. storočia,

³³ Slovenský literárny publicista Marek Debnár tu má na mysli interakciu medzi textom/textami o konkrétnych mestách a následne rozpomínaním sa na neho/nich v imaginárnom poňatí, resp. rekonštruovaním si predstavy pobytom v nich a pod. Pozri viac In DEBNÁR, M.: *Medzi myšlienkou a obrazom*. Vybrané kapitoly z filozofie literatúry. Bratislava : Ars Poetica, o. z., 2013, s. 126 – 134.

³⁴ Pozri viac In NOVÁK, J. – PROČKA, R. E.: *Architektúra 20. storočia v Nitre. Stav poznania*. Krakov: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2016, s. 147.

typickej i pre naše zemepisné šírky (s nápadnou podobnosťou napríklad s Technickou univerzitou vo Zvolene).

Obrázok č. 15 Bazár Chorsu
(Snímka: archív autora).

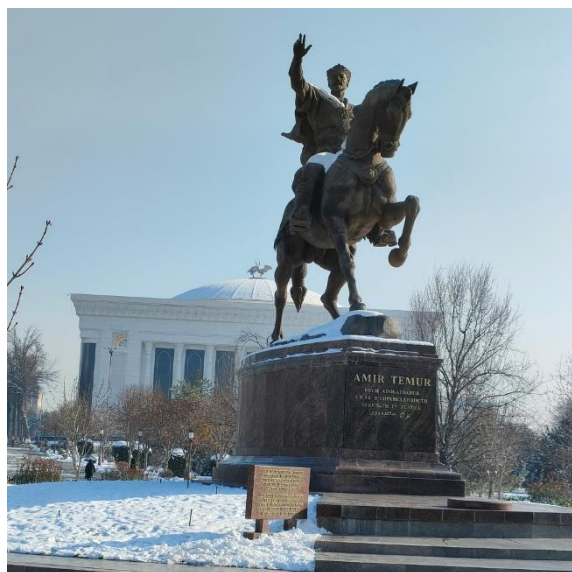
Obrázok č. 16 Bazár Chorsu
(Snímka: archív autora).

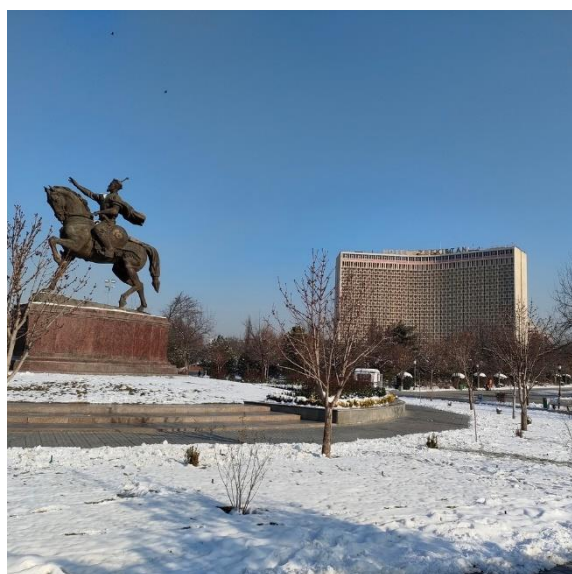
Obrázok č. 17 Bazár Chorsu
(Snímka: archív autora).

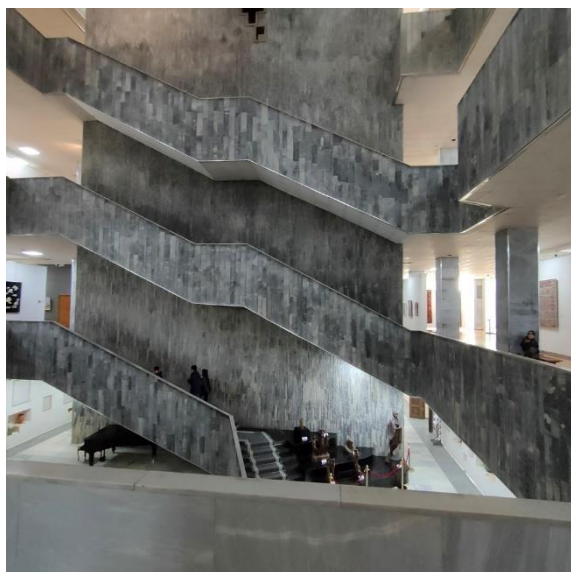
Obrázok č. 18 Hotel Uzbekistan
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 19 Pomník Amira Timura (Tamerlána)
(Snímka: archív autora).

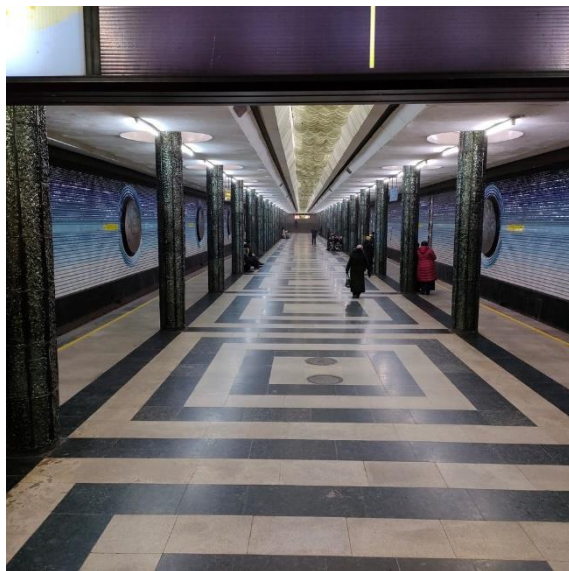
Obrázok č. 20 Hotel Uzbekistan
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 21 State Museum of Art (Tashkent)
(Snímka: archív autora).

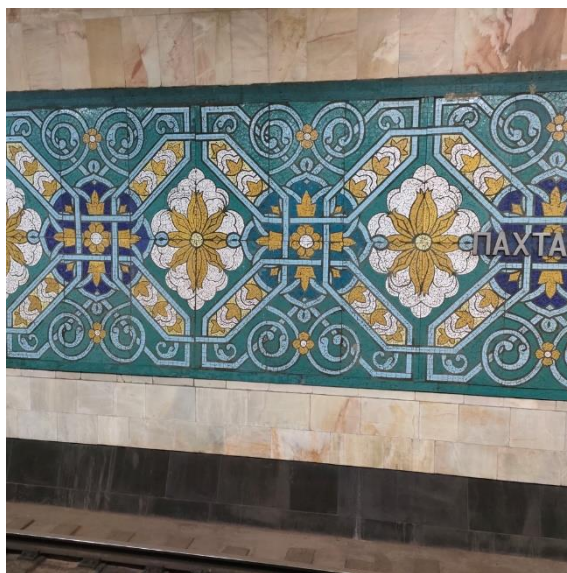
Obrázok č. 22 Metro v Taškente
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 23 Metro v Taškente
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 24 Metro v Taškente
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 25 Metro v Taškente
(Snímka: archív autora).

Do veľkej miery sa podieľa na očividnom zážitku/prvotného očarenia aj zimný čas návštevy tejto krajiny. Mohlo by sa hovoriť o zimnej výrazovej kvalite estetického (recepčno – komunikačného) rastrovania krajiny s osobitosťou raritnej atraktívnosti, malebnosti, originálnosti. Zasnežený Taškent, resp. Uzbekistan v zimnom šate je v istom zmysle unikátnym zážitkom. Zažiť pobyt v ňom v tomto móde zimného obdobia vytvára svojrázne obrazy, scenérie, atmosféru k podmanivému rastrovaniu, profilácii semiosféry chladu v kontexte odľahlej periférie tejto stredoázijskej republiky. To všetko sa nanajvýš podpisuje pod neodmysliteľne výrazový (zimný) dotyk s chladnou spiritualitou mrazivej inertnosti v strategicky zacielených sondážnych prienikoch.

Návštevník tak napospol môže spoznať niekoľko rozmerov Taškentu ako hlavného mesta Uzbekistanu – Taškent tradičný, orientálny stredoázijský³⁵ – Taškent postsovietsky – Taškent súčasný, globalizovaný³⁶ – Taškent univerzitný, akademický a špecifický „bonusový“ zimný Taškent, ktorý dodáva tomuto estetickému rozmeru dešifrovania osobitý lyrický akcent poetického pôsobenia. Chladná zimná kontinentálna Stredná Ázia nevdojak ponúka nebývalé registre jednotlivých zakúšaní jednotlivých výrazových kvalít. Táto studená obklopujúca nálada všade navôkol jednotaj navodzuje svojráznu diktujúcu atmosféru stredoázijskej kultúry mesta aj so svojou sugestívnou záhadnosťou. Súvislo sa tak podpisuje na zážitkovom imagene z mesta

³⁵ MADAeva, Sh.: *Contemporary Uzbekistan: tradition, culture, identity*. [online]. [cit. 12. 1. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.kkult.ff.ukf.sk/2022/04/10/contemporary-uzbekistan-tradition-culture-identity/>

³⁶ O vplyve globalizácie pozri viac In SHUKUROV, A.: The Social Network as One of the Factors of Meeting the Needs of Humanity in the Context of Modern Globalization. In *Journal of Social Studies*, 2020, Vol. 3, No. 6, p. 108 – 115.

ako textu,³⁷ z mesta ako artefaktu a kontinuálne tvorenom príbehu o ňom v procese cestovateľského objavovania.

Svadba v Almazare

Zúčastniť sa svadby v Almazare v blízkosti Taškentu je rozhodne nevšedným zážitkom. Na tento účel sú v Uzbekistane vyčlenené špeciálne svadobné domy (*tuyxona*), určené len pre odbavovanie svadobných ceremónií pre tristo a viac hostí. Nazerať na typickú uzbeckú svadbu nemožno celkom z našej perspektívy. Ceremoniál svadobnej hostiny má zdanlivo obdobný charakter ako u nás – pozostávajúci z tanečnej zábavy, živej hudby, svadobných jedál, hudobných produkcií spolu s moderátorom, čítania vinšov, príp. odovzdávaní darov a i. Vyskytujú sa na nej predsa len zjavné diferenciácie, vyplývajúce pochopiteľne z odlišnej kultúrnej tradície, náboženstva, zvykov atď. Z začať by sme mohli napríklad v striktnom rozdelení „tábora“ mužov a „tábora“ žien v rámci svadby ako nemenné pravidlo doslova v celej jej kompozičnej stavbe. Kým ženy sa nachádzajú vo vnútri svadobného domu – mužské pokolenie čaká pred ním až do príchodu nevesty a ženicha. Za sprievodu tradičnej hudby so šalmajovým dychovým nástrojom a bubnom sa dav mužov spolu s manželským párom vyberie do vnútra ceremoniálneho domu. Usporiadanie hostí je tiež konštantne dodržané – muži a ženy sú porozsádzaní oddelene za jednotlivými kruhovými stolmi so všakovými dobrotami. Bohato prestreté stoly sa doslova prehýbajú rôznorodými uzbeckými špecialitami, pozostávajúcimi hlavne zo studených mäs, ovocia, zeleniny, orieškov, zákuskov, pečených kuracích krídiel, rýb, zeleného čaju. Ako predkrm nesmela chýbať samosa. Medzi ďalšie chody patrí napríklad rybacia polievka, alebo hovädzie mäso na šťave s ryžou atď.

Z hľadiska pozorovania zaujímavosťou istotne je fakt, že ženích spolu s nevestou sedia na vyvýšenom mieste s výhľadom na celú kultúrno-svadobnú sálu v doslova nemennej pozícii a prijímajúc jednotlivé vinše sa striedavo ukláňajú, pričom sa vždy pravou rukou držia svojho srdca na znak vyjadrenia úcty a vďaky. Pomedzi toto odovzdávanie rôznych darov sa na tanečnom parkete zároveň zabávajú svadobní hostia – vždy v striktno dodržaných mužských a ženských zboroch/skupinách, v kruhu, na diskotékové rytmy uzbeckej popmusic. Nevesta a ženích pritom vôbec netancujú – akoby nemenne vzhliadajú na celý priebeh svadobnej hostiny so stabilne dodržiavanými nepísanými pravidlami, štruktúrou, konvenciami. Ojedinelým zvykom je, že do „chóru“ tancujúcich sa pripletie svadobná členka rozdávajúc do rúk každému z tancujúcich bankovku. Tancujúca skupina žien alebo mužov si tieto papierové peniaze počas tancovania podávajú z rúk do rúk – čím zároveň počas noci významne rotujú, resp. cirkulujú.

Na svadbe je taktiež možné vzhliadnuť štylizované prejavy tradičných uzbeckých tancov *lazgi*, ale najmä andižanskej polky (*andiyan polka*) v unikátnej ženskej i mužskej verzii. Zdanlivým epilógom svadobnej hostiny je odprevadenie nevesty a ženicha, ktorí sa zo svadobnej hostiny odoberú preč autom stráviť svadobnú noc. Spolu s nimi sa poberajú i svadobčania späť do svojich domovov a slávnosť tým končí ešte pred polnocou.

³⁷ Pozri viac In DEBNÁR, M.: *Medzi myšlienkou a obrazom*. Vybrané kapitoly z filozofie literatúry. Bratislava : Ars Poetica, o. z., 2013, s. 126.

Samarkand

Priam rozprávko-mystickým nádychom rozpráva (komunikuje) pre svojho návštevníka Samarkand.³⁸ Poskytuje historický príbeh z čias najmä Timurovej ríše, vpísaný do zachovanej vzácnjej kompozície – rôznych pamätníkov, mauzóleí, nekropol na blízkom pahorku nad mestom (*Šáh-i Zinda*), záhrad, observatórií, mešít, náboženských škôl (*madrasah*), modlitební, námestí ako napr.: Registan – „Námestie vysypané pieskom“³⁹, ktoré predstavujú zmyslovo opojný závan z orientálnej exkluzivity Strednej Ázie. To všetko je absorbované v zachovaných monumentoch svetového kultúrneho dedičstva s dychberúcou majestátnosťou, rozprávkovou čarovnosťou a magickou výrazovosťou celku. Podobne aj Svetozár Krno sformuloval svoj recepčný zážitok z architektonickej krásy Samarkandu nasledovne: „Stredoveké stavby pôsobia veľkolepo. Ani pri jednej nevieme prejsť bez zastavenia. (...) Mešity, medresy, chrámy, mauzóleá a paláce z tehál, lebo poriadnych skál na okolí niet. Budovy obkladali keramickými kachličkami, na ktorých dominuje bledozelená, belasá a biela farba. Na majstrovských mozaikách svietia geometrické, hviezdicovité, rastlinné motívy a rozličné arabské tvary písmen. Hoci islam nedovoľoval zobrazovať človeka, na niektorých freskách sa vedľa leva, symbolu mesta, objavujú ľudia.“⁴⁰

Obrázok č. 26 Registan – „Námestie vysypané pieskom“ v Samarkande
(Snímka: archív autora).

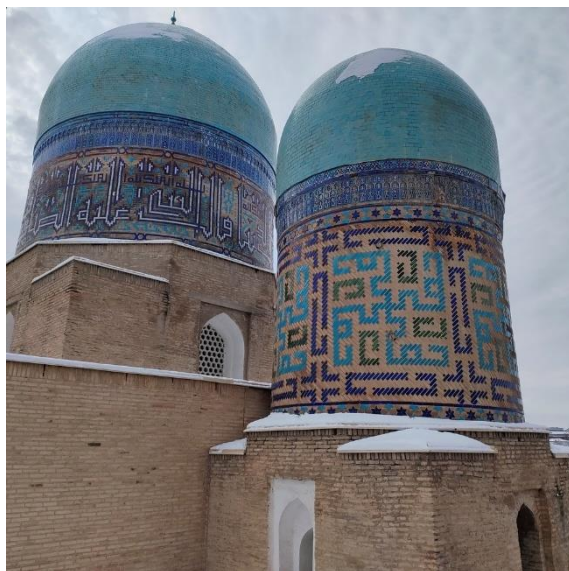
³⁸ Z Taškentu sa do neho možno vybrať pohodlne super rýchlym vlakom (*Uzbekiston temir yullari*), ktorý jazdí rýchlosťou až 250 km/h.

³⁹ HATTSTEIN, M. – DELIUS, P.: *Islám. Umění a architektura*. Praha : Slovart, 2006, s. 442.

⁴⁰ KRNO, S.: *Od kaukazských řadovců po slnečný Tadžikistan*. Bratislava : Karpáty-Infopress, 2003, s. 107.

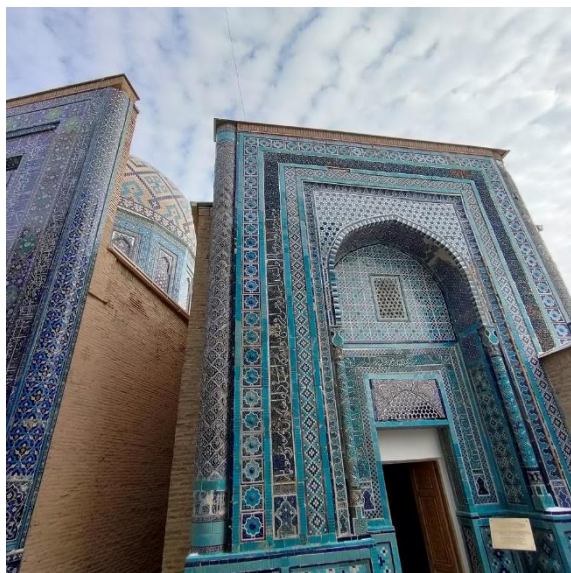
Obrázok č. 27 Samarkand
(Snímka: archív autora).

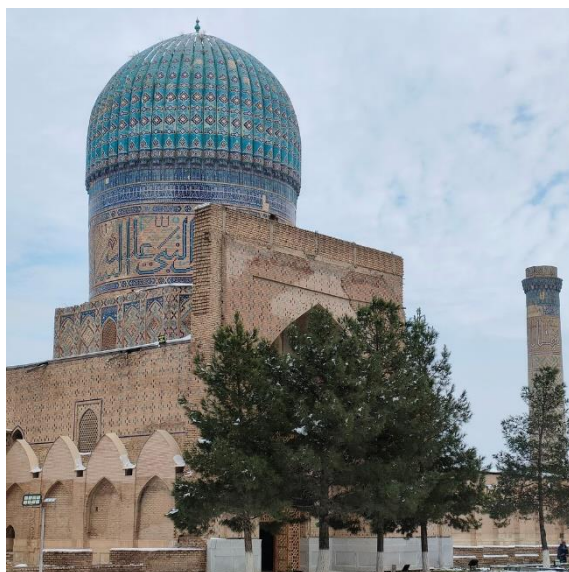
Obrázok č. 28 Nekropola Šáh-i Zinda
(Snímka: archív autora).

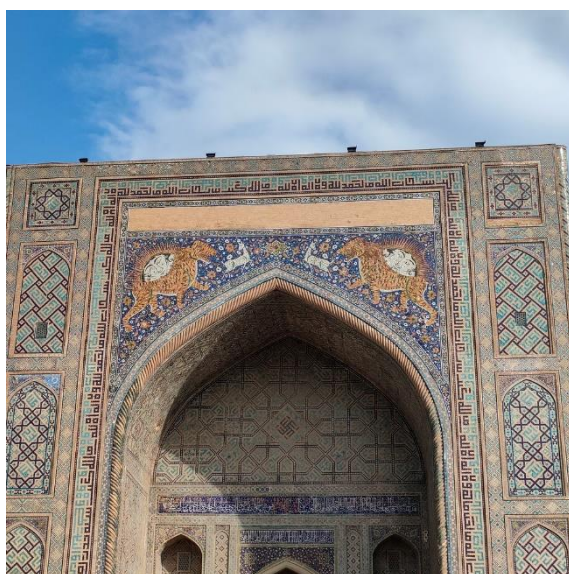
Obrázok č. 29 Nekropola Šáh-i Zinda
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 30 Nekropola Šáh-i Zinda
(Snímka: archív autora).

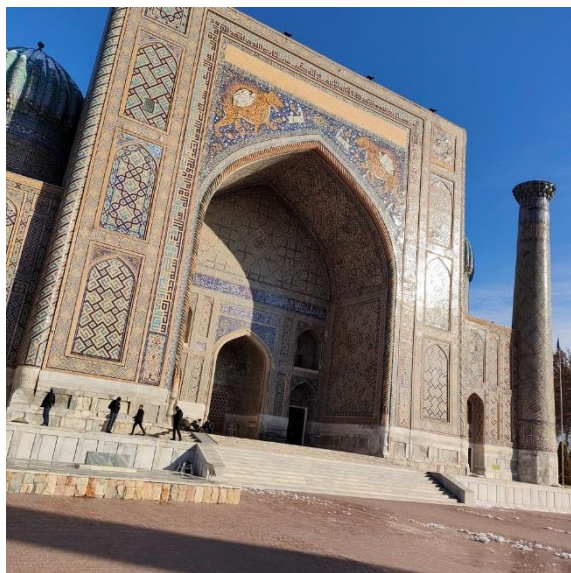
Obrázok č. 31 Komplex budov Gúr-i Amír
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 32 Námestie Registan
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 33 Námestie Registan
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 34 Námestie Registan
(Snímka: archív autora).

Hornatý i púštno-stepný reliéf uzbeckej krajiny našiel sťaby v analogickej rovine horizontálu historickej sakrálnosti, ktorá sa rozprestiera recipientovi pre vyslovene scénologické uchopenie.⁴¹ Azda najvýstižnejšie vystihuje túto konštantnú spätosť prostredia a architektonickej monumentálnosti. Je zakomponovaná pre pozorovateľa s celou svojou scénovanosťou (vnímania v tomto prípade urbánneho priestoru ako scénického obrazu – ktorý projektovaním prvkom z umeleckej skúsenosti naberá novú štruktúru vyvolávajúcou v recipientovi zážitkovosť magicko-rozprávkového charakteru profilu).⁴² Širokospektrálnu horizontálu kontrastne vyvažuje mohutná štíhlosť a elegantnosť konfigurácie veží minaretov, ktoré ideálne dopĺňajú monumentálnosť pôsobenia mysticko-sakrálnych komplexov Samarkandu. Tento unikátny štýl je v mnohom svojbytný, keďže sa vyvinul v ére slávnej Timurovej ríše. Timur si zvolil Samarkand za sídlo a učinil z neho oslnivé centrum moci a učenosti s mnohými architektonickými skvostmi.⁴³

Modrý Samarkand v čase zasneženia vyvoláva práveže v cestovateľovom zážitku chladnú mystiku orientálneho razenia. Zároveň mu vstupuje scénologické parametre dekodovania. Ide o možnosť tvorivého pohrávania sa so scénickou účinnosťou architektúry ako aj celých urbanistických komplexov – s vnímaním ich harmonicky jednotiacej symetrie v prepojení kontrastov výšok, širok i celkovej roviny zakomponovania častí prvkov dohromady. Kontrast malosti človeka a veľkoleposti týčiacej sa stavby spôsobuje v recipientovom zážitku transcendentnosť. Zážitok (z) mesta teda budia v jeho návštevníkovi jednoducho tieto scénologické parametre dekodovania stavieb s vysokou spirituálnou hodnotou a jedinečným vyžarujúcim *genius loci* mimoriadneho rozsahu.

Vabkent

Zimná cesta Uzbekistanom má tak v mnohom charakter estetického pozorovania krajiny/estetickej púte za krásou v spirituálnom zmysle. Kdekoľvek sa návštevník zastaví – všade sa mu určitým spôsobom evokuje konštantná výrazovosť, ktorá v sebe spája určitú slohovú osobitosť architektúry prinajmenšom sakrálnemu významu. Spirituálne a estetické aspekty vnímania celku dovedna súvisia a v recepčno-komunikačnom zmysle budú stále späté. Obdobne je tomu tak i vo vábnom Vabkente (28 km severne od Bucharu). Malé, zdanlivo okrajové bezvýznamné mestečko – tvorené jednou hlavnou ulicou – triumfálne dopĺňal impozantný minaret z 11. a 12. storočia spolu s neodmysliteľne blízkou mešitou.

⁴¹ O scénológii krajiny pozri viacej In VALENTA, J.: *Scénologie krajiny*. Praha: KANT, 2008, s. 50 – 64.

⁴² O scénovanosti krajiny a urbánneho priestoru pozri In JANKŮ, P.: *Scénické myslenie*. Nitra : Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2012, s. 65.

⁴³ Ako dodávajú zostavovatelia publikácie: *Islám. Umění a architektura* Markus Hattstein a Peter Delius: „K výstavbe často kolosálních státních budov sakrální i světské povahy boli donútení prispieť architekti a umelci zo všetkých dobytých území od Malej Ázie cez Azerbajdžan, Kaukaz, Indiu až po Irán a ďalšie krajiny. Tým došlo k spojeniu úplne rozdielných umeleckých škôl a tradícií, dovezených dohromady Timurovou snahou vytvoriť monumentálne a nádherné stavby. Vyvinul sa svojbytný medzinárodný štýl, dnes nazývaný štýlom timurovskej ríše.“ In HATTSTEIN, M. – DELIUS, P.: *Islám. Umění a architektura*. Praha : Slovart, 2006, s. 416.

Obrázok č. 35 Minaret vo Vabkente
(Snímka: archív autora).

Aj táto mini návšteva jedného menšieho uzbeckého mesta v bucharskom regióne je predovšetkým vhodnou šancou k aspoň čiastočnému náhľadu do kultúry každodennosti. Čo zaiste zaimponuje návštevníkovi, je istým spôsobom semiotika púšte a chladu. Docestovať v neskorej nočnej dobe do zreteľne veterného mestečka je empiricky nezabudnuteľné. Jednotlivé obydlia tu lemujú pravidelne vedúce ulice, do ktorých sa vstupuje dominantnými hlavnými bránami. Väčšinou sa prostredníctvom nich vstupuje do zväčša jednotiacich átriových dvorov: čo je istým spôsobom zreteľný pozostatok antického typu obydli. Interiérové zariadenie uzbeckých domácností je v porovnaní s našimi omnoho skromnejšie. Osobitne vyčlenenú časť domova tvorí holá priestranná miestnosť (bez nábytku – čisto len s kobercom – neodmysliteľne spätým s uzbeckou kultúrou) s typickým sedením na zemi.⁴⁴ Ďalšie časti vnútorného dvora potom po obvode átria sú vyčlenené na úžitkové časti – kuchyňu, spálňu, toaletu a pod. Návšteva a možnosť prenocovania v súkromí bežného uzbeckého okolia je výnimočná už len z hľadiska prieniku do kultúry každodennosti, ale aj archetypálneho modusu estetiky obydli ako takého. Je rozhodne signifikantným kľúčom estetického rastrovania kultúrnou krajinou pars pro toto.

Buchara

Mesto Buchara – starobylé a majestátne – obklopené v tesnej blízkosti púšťou Kyzylkum je odrazu stelesnením oázy očarenia. Mesto, ktoré odolalo dokonca náporu mongolských vpádov,

⁴⁴ Podľa slovenskej estetiky Petry Baďovej: „Koberec teda stelesňuje základ, na ktorom stojíme. Stretáva sa v ňom čosi (po)zemské (biomorfné) tvary ornamentu, špina a opotrebovanie materiálu) s nebeským (geometrický poriadok, harmónia, čistota kompozície). In BAĎOVÁ, P.: *Archetypálna estetika obydli*. Nitra : Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, s. 69.

je svedectvom zázračne uchovanej hradnej fortifikačnej (Bucharská citadela) ako aj sakrálnej islamskej architektúry (napr. mešita *Masdžini-Kalian*, madrasa *Mir-i Arab* a i).

Buchara je udivujúca, enigmatická, spirituálna zároveň. Je doslova „východnou Mekkou.“⁴⁵ Robí ju to nesmierne cennou i tajomnou. Ako dodáva S. Krno toto: „...otvorené mesto znamenalo v stredoveku rozkvet a patrilo medzi najrozvinutejšie centrá sveta. V jeho starej časti vznikla židovská štvrť Mahala. Od 16. storočia do Októbrovej revolúcie bola Buchara sídlom chanátu, ktorý zahrnoval aj oblasť Samarkandu. V neskoršom novoveku o nej Európania dlho ani nechyrovali. Uzavrela sa pred okolím a ešte viac pred obyvateľmi neislamských krajín. Cez mestské brány, ktoré otvárali len cez deň, vpúšťali spravidla iba moslimských obchodníkov.“⁴⁶

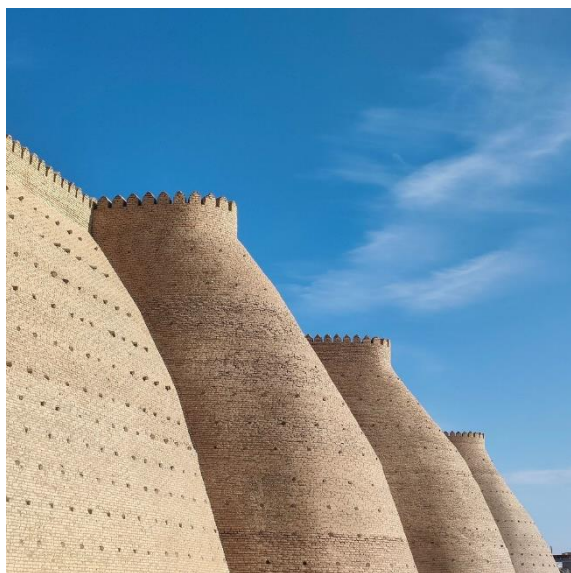
Púťavou je najmä svojou scénériou vyslovene horizontálnej širokospektrálnosti s vertikálnou svojráznosťou temer až rozprávkovej neskutočnosti hlavného architektonického komplexu *Pá-je Kalán* („Stopa vznešenosti“).⁴⁷ Dychvyrážajúca dominantná veža minaretu s názvom Minari Kalian v nej odolala neuveriteľnému náporu erupcií času ako aj seizmickým periódam. Svojou monumentálnosťou enormných rozmerov vzbudzuje dodnes rešpekt i patričnú úctu ako svedectvo zašlých dôb i rôznych epoch. To, čo sa však podpisuje na čarovnom kolorite starobylej Buchary, je jej kompaktnosť – kompozičná, tvarovo-štylová i slohová jednotnosť, dokonalosť v celej svojej ploche s úzkymi uličkami, v ktorých sa striedajú mešity, medresy, chánaky, bazáre, paláce, ale aj námestia, záhrady – obdivne poskytuje svojim návštevníkom panorámu dokonalého výjavu ideálne zakonzervovaného stredovekého mesta unikátnej cennej hodnoty. Hoci: „...okolité steny a strechy nie sú také živobelasé ako v Samarkande – nespočetné uličky, bazáre a 140 evidovaných historických stavieb rozličných dôb predstavujú živé múzeum pod holým nebom. Na keramike mauzólea Ismaila Samaniho (892 – 907) sa zachovali vo svete jedinečné ornamenty, ktoré vytvárajú ilúziu, že 1,8 metra hrubé múry sú tenké, skoro priesačné. Z rovnakého obdobia pochádza mešita Masdžini-Kalian (Veľká) so siedmimi vchodmi pre desaťtisíc veriacich. V roku 1127 k nej pristavil majster Bako za vlády Arslánchána 46, 5 metrov vysoký minaret Minari Kalian, na ktorý vedie stoštyri točitých kamenných schodov. Jeho predchodcu, postaveného na rovnakom mieste, vytesali z dreva. Zrútil sa pri požiari za vojny v roku 1067. V Strednej Ázii niet vyššej architektonickej historickej pamiatky.“⁴⁸

⁴⁵ KRNO, S.: *Od kaukazských ľadovcov po slnečný Tadžikistan*. Bratislava : Karpaty-Infopress, 2003, s. 111.

⁴⁶ KRNO, S.: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, s. 246.

⁴⁷ HATTSTEIN, M. – DELIUS, P.: *Islám. Umění a architektura*. Praha : Slovart, 2006, s. 436.

⁴⁸ KRNO, S.: *Od kaukazských ľadovcov po slnečný Tadžikistan*. Bratislava : Karpaty-Infopress, 2003, s. 113.

Obrázok č. 36 Buharská citadela
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 37 Buharská citadela
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 38 Buharská citadela
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 39 Pá-je-Kalán („Stopa vznešenosti“)
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 40 Ták-i Zargarán („Kupola zlatníkov“) v Buchare
(Snímka: archív autora).

Obrázok č. 41 Madrasa v Buchare
(Snímka: archív autora).

Človek sa až nachvíľu prenesie do ducha islamského stredoveku. Sprostredkuje mu to sémantika priestoru s ucelenosťou pôdorysu celostnej štruktúry mesta. Bucharu je tak do istej miery rozprávkovou kulisou – poskytujúcou cestovateľovi nevšedné možnosti prežívania estetického harmonického celku. Stojí za tým nevšedná atypickosť, ba až rarita, vytryskujúca odrazu z monotónne vyprahnutej pustoty veterno-pústej krajiny, v ktorej je Bucharu zasadená. Vďaka tomuto kontrastu recipient dozaista získava zvýšenú účinnosť zo scénológie daného miesta, jeho vyslovene scénických predispozícií.

Magická (tajuplná) Bucharu v mrazivo-slnečných a kontinentálno-veterných podmienkach je niekoľkonásobne pôsobivejšia mimo turistického obdobia. Je vôbec zázračné (aspoň počas tohto zimného obdobia), že je uchránená od mas turistov, resp. davového turizmu. Charakterizuje ju pokoj, zimná intertnosť stavu verne nahrávajúca k nesmrteľnosti monumentálnych sakrálnych skvostov svetového kultúrneho dedičstva. V tom tkvie jej poetika, v ktorej je zachytená turbulentná história, religiozita, križovanie rôznych kultúrnych výmen, vplyvov na trase niekdajšej spomínanej hodvábanej cesty.

Záver

Krátkodobý pobyt v Uzbekistane na hlbšie poznanie nestačí. Stáž je *de facto* učením v krajine – učením sa krajinou – keď samotná navštívená krajina sama učí. Realizácia plánovanej akademickej mobility v rámci Erasmus+KA107 sa preto v mnohom stala významnou príležitosťou aktívneho spoznávania. Z pohľadu návštevníka, recipienta sa do zreteľného centra pozornosti dostávali nielen pamätihodnosti svetového kultúrneho dedičstva, ale aj raritná výrazovosť každodennosti súčasného Uzbekistanu. Sprístupnila sa tak vlastná empiria zo zakúšajúcej sféry krajiny k projektovaniu osobitých obrazov o nej. Pobytovú stáž možno ponímať v tomto zmysle ako heuristickú sondáž, estetické mapovanie zážitkovosti (z) kultúrnej

krajiny, ale aj performatívnu realizáciu v nej. Išlo o rôzne stupne profilácie cestovateľského zmocnenia sa destinácie ako aj diskurzov jej čítania, ktoré sú dobrou ukážkou toho ako cestovanie v dynamicko-kontinuálnej, procesuálnej stránke môže vyzerat'.

Štúdia je výstupom grantového projektu: APVV-17-0199 *Kultúrny produkt regionálneho múzea v kontexte objektívnej spoločenskej potreby: Život v totalite v rokoch 1939 – 1945* a grantového projektu KEGA 041UKF – 4/2022 *Príprava učebných textov nosných predmetov študijného programu kulturológia*.

Literatúra a zdroje

- BAĐOVÁ, Petra: *Archetypálna estetika obydli*. Nitra : Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, 138 s. ISBN 978-80-558-1594-7.
- BALLAY, Miroslav: Scénológia cestovania (reportážna esej o Maledivách a Nepále). In *Culturologica Slovaca*, 2022, roč. 7, č. 1, s. 89 – 119. ISSN 2453-9740.
- DEBNÁR, Marek: *Medzi myšlienkou a obrazom*. Vybrané kapitoly z filozofie literatúry. Bratislava : Ars Poetica, o. z., 2013, 163 s. ISBN 978-80-89283-66-8.
- GAŽOVÁ, Viera: *Perspektívy kulturológie*. Bratislava : Katedra kulturológie FF UK v Bratislave, 2003, 260 s. ISBN 80-88901-81-2.
- GAŽOVÁ, Viera – SLUŠNÁ, Zuzana: *Európa – interkultúrny priestor*. Bratislava : Katedra kulturológie FF UK v Bratislave, 2010, 262 s. ISBN 978-80-7121-327-7.
- HATTSTEIN, Markus – DELIUS, Peter: *Islám. Umění a architektura*. Praha : Slovart, 2006, 639 s. ISBN 80-7209-846-2.
- JANKŮ, Peter: *Scénické myslenie*. Nitra : Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2012, 142 s. ISBN 978-80-558-0171-1.
- JUNG, Carl Gustav: *Archetypy a kolektívne nevedomie II*. Košice : Knižná dielňa Timotej, 1992, 443 s. ISBN 80-88849-05-5.
- KRNO, Svetozár: *Od kaukazských ľadovcov po slnečný Tadžikistan*. Bratislava : Karpaty-Infopress, 2003, 164 s. ISBN 80-968533-4-1.
- KRNO, Svetozár: *Krajiny v srdci Ázie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2008, 288 s. ISBN 978-80-8094-141-3.
- KRNO, Svetozár: Východ a západ. In: *Studia Politica Slovaca*, 2016, roč. 9, č. 1, s. 113-125. ISSN 1337-8163.
- KOMPASOVÁ, Katarína: Gastronómia v kontexte cestovnom ruchu – kulinársky cestovný ruch. In: *Kontexty kultúry a turizmu*, 2020, roč. 13, č. 2, s. 101 – 123. ISSN 1337 – 7760.
- MADAEVA, Shahnoza: *Contemporary Uzbekistan: tradition, culture, identity*. [online]. [cit. 12. 1. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.kkult.ff.ukf.sk/2022/04/10/contemporary-uzbekistan-tradition-culture-identity/>
- MADAEVA, Shahnoza: Spiritual Trauma of the Soviet Reality in Uzbekistan. 1920s – 1930s. In: *Anthropology of the Middle East*, 2008, Vol. 3, No. 1, p. 43 – 51. ISSN 1746-0727.
- MERHAUT, Marek: Odlišnosť kultur a kultúrní šok. In: *Kontexty kultúry a turizmu*, 2015, roč. 1, č. 1, s. 37 – 39. ISSN 1337-7760.

- NOVÁK, Juraj – PROČKA, Richard E.: *Architektúra 20. storočia v Nitre*. Stav poznania. Krakov : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2016, 208 s. ISBN 978-83-7490-642-6.
- PLESNÍK, Lubomír: *Estetika inakosti*. Nitra : Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, FF UKF v Nitre, 1998, 140 s. ISBN 80-8050-199-8.
- PECNÍKOVÁ, Jana: *Úvod do štúdia kultúr(y)*. Banská Bystrica : DALI-BB, s.r.o., 2020, 79 s. ISBN 978-80-8141-241-7.
- PŮTOVÁ, Barbora: *Antropologie turismu*. Praha : Karolinum, 2019, 241 s. ISBN 978-80-246-4357-1.
- SAIDMURODOV, D. *Architectural monuments of Uzbekistan*. Tashkent : Zarafshon, 2013, 120 s. ISBN 978-9943-385-43-6.
- SHUKUROV, Akmal: The Social Network as One of the Factors of Meeting the Needs of Humanity in the Context of Modern Globalization. In: *Journal of Social Studies*, 2020, Vol. 3, No. 6, p. 108 – 115. ISSN 2181-9556.
- SHUKUROV, Akmal: Department of Philosophy and logic. National University in Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek. 10. 12. 2022. Osobná komunikácia.
- VALENTA, Josef: *Scénologie krajiny*. Praha : KANT, 2008, 242 s. ISBN 978-80-86970-68-4.

Culture of Everyday Life and Rare Expressivity of Contemporary Uzbekistan (a report essay)

The author presents a variability of traveler modes, i.e. the manifold ways of how one can get an interpretation grasp of a visited country. In his traveler strategy, the author applies heuristic, aesthetic and performative models. Conveying his experience of a beckoning country in the heart of Central Asia, he introduces the reader to the unique and rare expressiveness of Uzbekistan. Images of this cultural landscape locked in Central Asia as unveiled by him essentially constitute an experiential country reading supplemented with a deciphered interpretation.

doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.
Oddelenie kulturológie – ÚMKTKE
FF UKF v Nitre
Hodžova 1
949 74 Nitra
mballay@ukf.sk